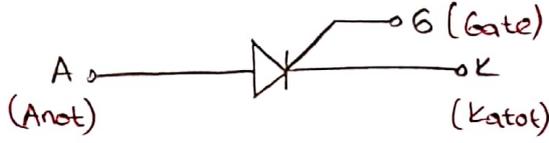

TRİSTÖR (SCR)

SCR: Silikon Kontrollü Doğrultucu

* Gate ucundan dolayı kısmen kontrollü bir elemandır.

İletime geçmesi kontrol edilir ($V_{AK} > 0$ ve gate ucundan tetiklemeyle)

Kesime geçmesi kontrol edilemez.

Tristörün İletime Girmesi

* $V_{AK} > 0$ iken Gate ucundan tetiklersek tristör iletime geçer.

Tristörün Çalışma Bölgeleri

1) Negatif tutma Bölgesi ($V_{AK} < 0$)

2) Pozitif tutma Bölgesi ($V_{AK} > 0, I_A < I_H$)

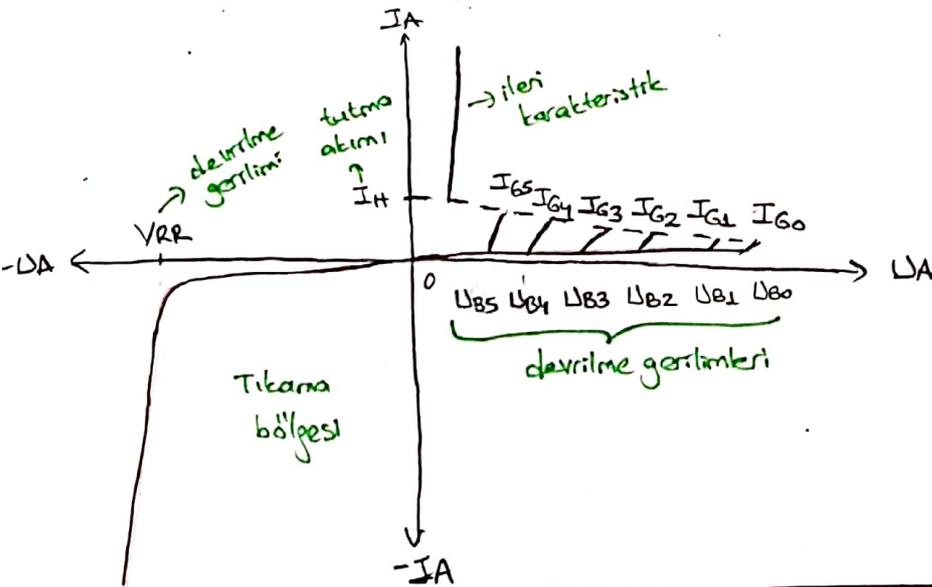
3) İleri yönde iletim Bölgesi ($V_{AK} > 0, I_A > I_H$)

} I_H , tristörün içinden akması gereken en küçük akımdır. (tutma akımı)

Tristörün Susturulması (Kesime Girmesi)

* Tristörün kesime geçmesi için üzerine negatif bir gerilim uygulanmalı ve içinden geçen akım (I_A), tutma akımının (I_H) altına düşmelidir.

↳ Zorlamalı Komütasyon ile Susturma: Şarj edilmiş kapasitayı tristörün susturulmasının istendiği anda tristör uçlarına ters yönde bağlanmasıyla, kapasitenin tristör üzerinden deşarj olması sağlanır.

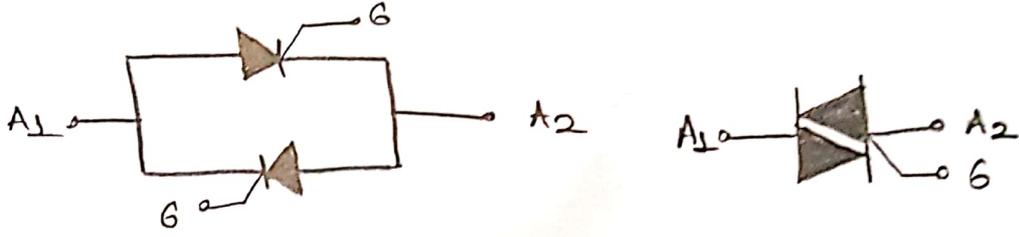

$$I_{G5} > I_{G4} > I_{G3} > I_{G2} > I_{G1} > I_{G0}$$

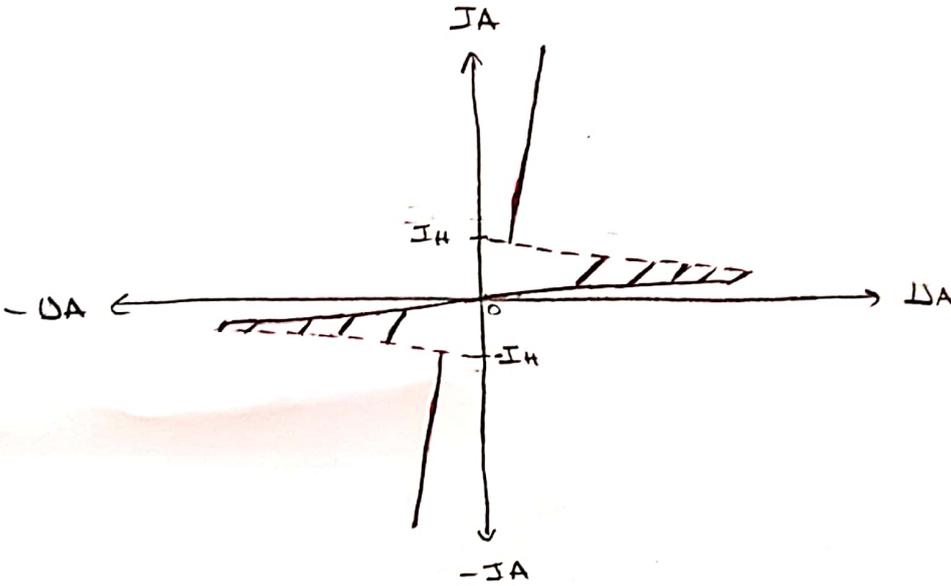
⊗ I_G akımı arttıkça tristör daha hızlı ilettime geçer.

TRIYAK

- ⊗ İki triyörün anti-paralel bağlanmasıyla elde edilmiş bir elemandır.
- ⊗ Triyaklar her iki yönde de iletimde olabilir.

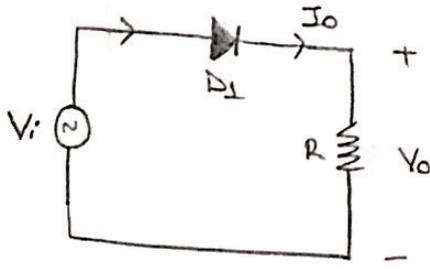

- ⊗ AA kuyucularında tercih edilir.
- ⊗ Büyük güçlerde üretilemez.

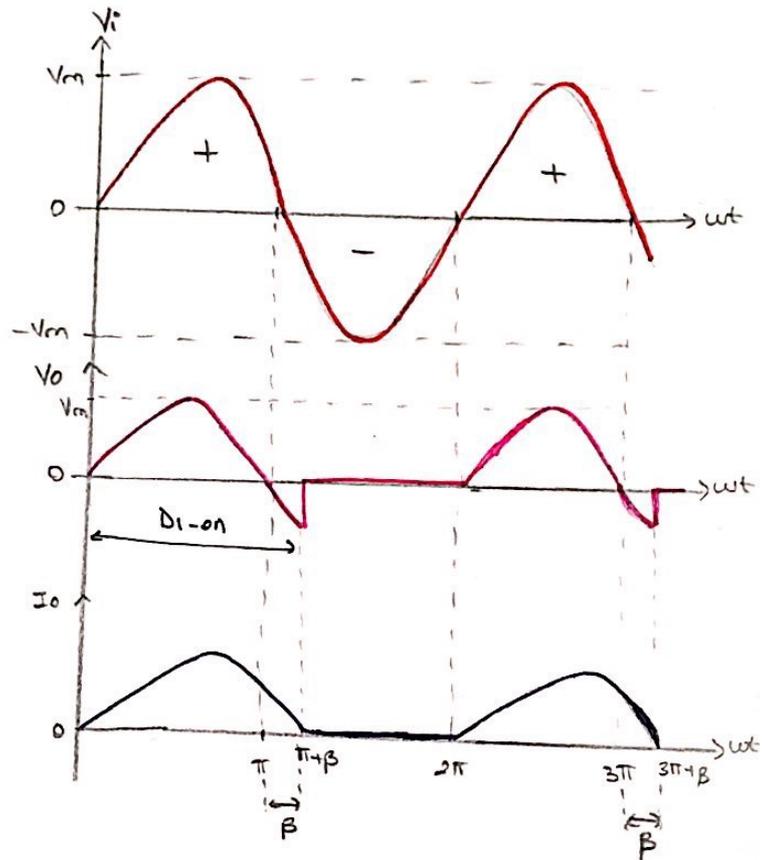
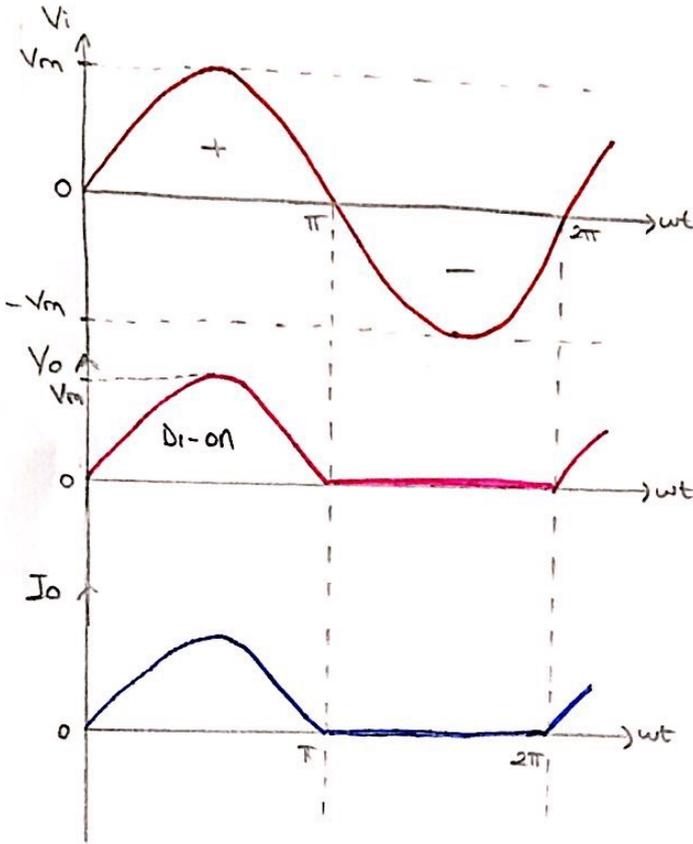
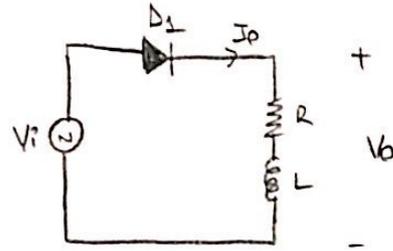
Tek Fazlı Yarım Dalga Kontrolsüz Düğürtücü

R-Yük Durumu

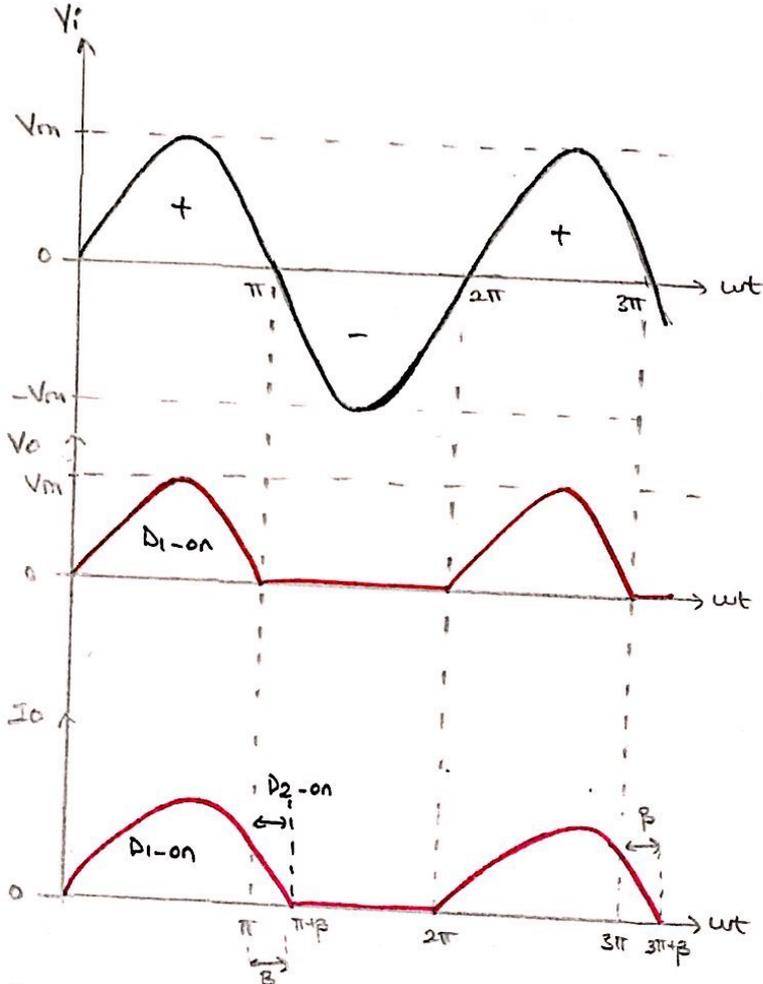
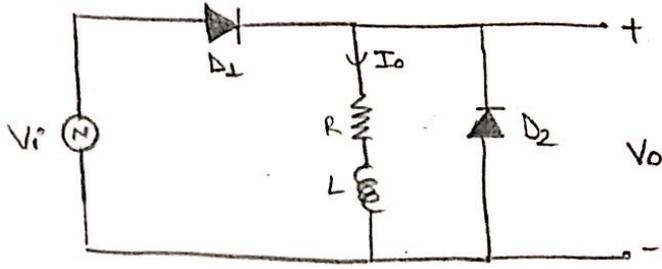
$$V_o = \frac{V_m}{\pi}$$

RL yük Durumu

Giriş geriliminin pozitif periyodunda ($0-\pi$) D_1 diyotunun anodu pozitif olacağı için diyot iletimde olacak ve kaynak akımı iletilecektir. Bu durumda çıkış gerilimi (V_o) giriş gerilimine (V_i) eşit olacaktır. Giriş geriliminin negatif periyodunda ($\pi-2\pi$) ise D_1 diyodu ters polarlandığı için (anot negatif) kesime girer. Eğer yük omik (R) ise, diyot sadece pozitif gerilimi düğürtür ve kesime girer. Ancak yük indüktif (RL) ise, yük akımı (I_o), kaynak gerilimi (V_i) sıfıra düğüştükten sonra bir süre daha pozitif yönde akmaya devam edeceği için (çünkü bobin akım depolamaktadır) diyot hemen kesime geçemez ve üzerindeki akım sıfıra düşene kadar negatif gerilim iletir.

RL Yük Durumu (Boşluk Diyotlu) → serbest geçiş diyodu

$$\bar{V}_o = \frac{1}{2\pi} \int_0^{\pi} V_m \sin \omega t \, d\omega t$$

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{2\pi} \left(-\cos \omega t \right)_0^{\pi}$$

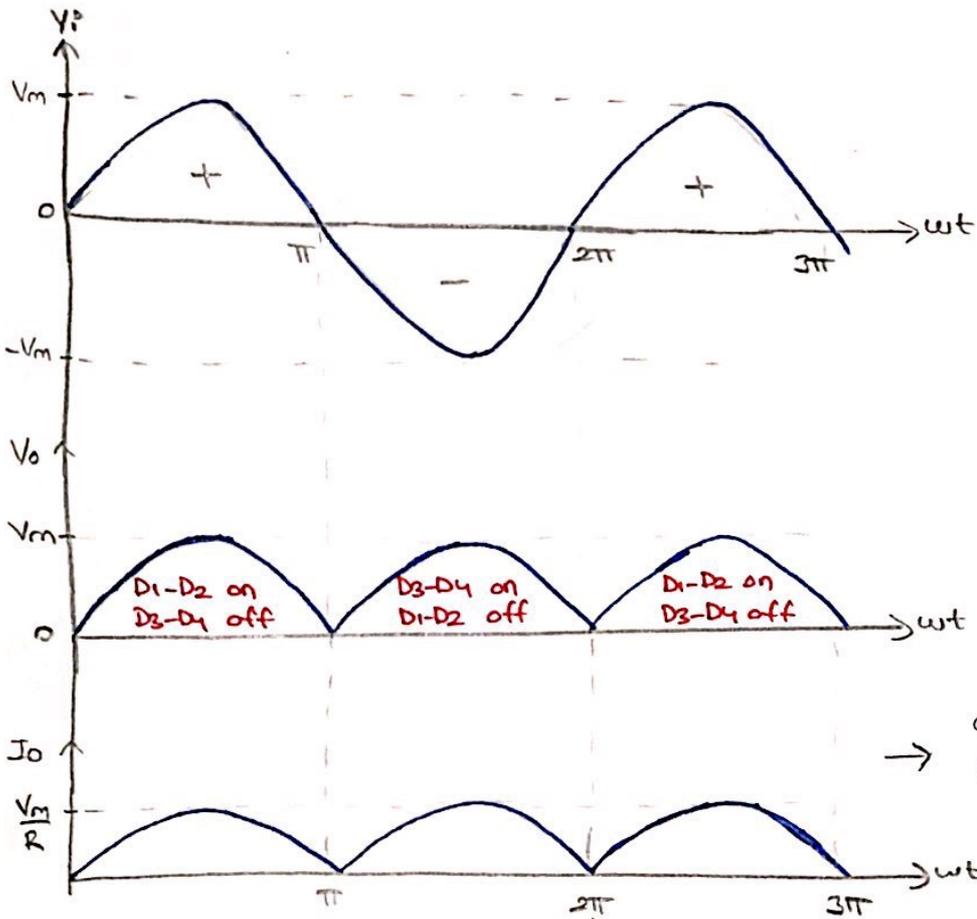
$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{2\pi} \left(\underbrace{-\cos \pi + \cos 0}_2 \right)$$

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{\pi}$$

İndüktif yük durumunda (RL) çıkış geriliminin (V_o) negatifte düştüğü durumları engellemek için yüke ters paralel olarak diyot bağlanır. Buna serbest geçiş diyodu (veya boşluk diyodu) denilmektedir. Gerilim negatifte düştüğü zaman bu diyot (D_2) ilettime geçerek akımı üzerine alır. Böylece yük akımı (I_o) boşluk diyodu üzerinden almaya devam eder ve yük üzerinde oluşan negatif gerilim kırılır.

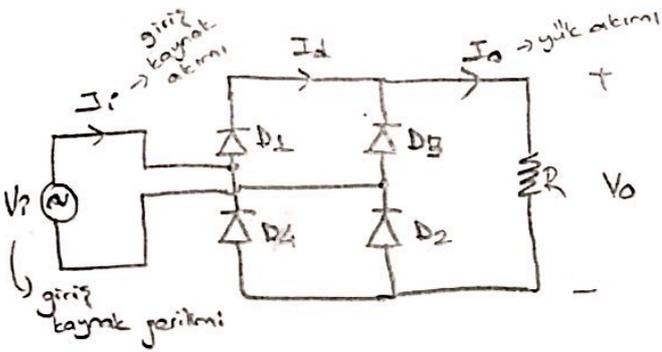
Tek Fazlı Tam Dalga Kontrolsüz Doğrultucu

R Yük Durumu

$$V_m = \sqrt{2} V_{i(rms)}$$

→ Çıkış R yük olduğu için akım dalgası zekki, çıkış gerilim dalga şeklinin aynısı olur.

$$\bar{V}_o = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi} V_m \sin \omega t \, d\omega t$$

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{\pi} (-\cos \omega t)_0^{\pi} = \frac{V_m}{\pi} (-\cos \pi + \cos 0)$$

$$\boxed{\bar{V}_o = \frac{2V_m}{\pi}} \approx 0,636 V_m \approx 0,909 V_{i(rms)}$$

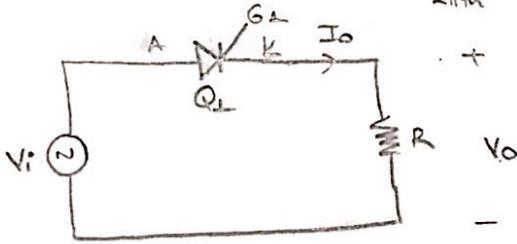
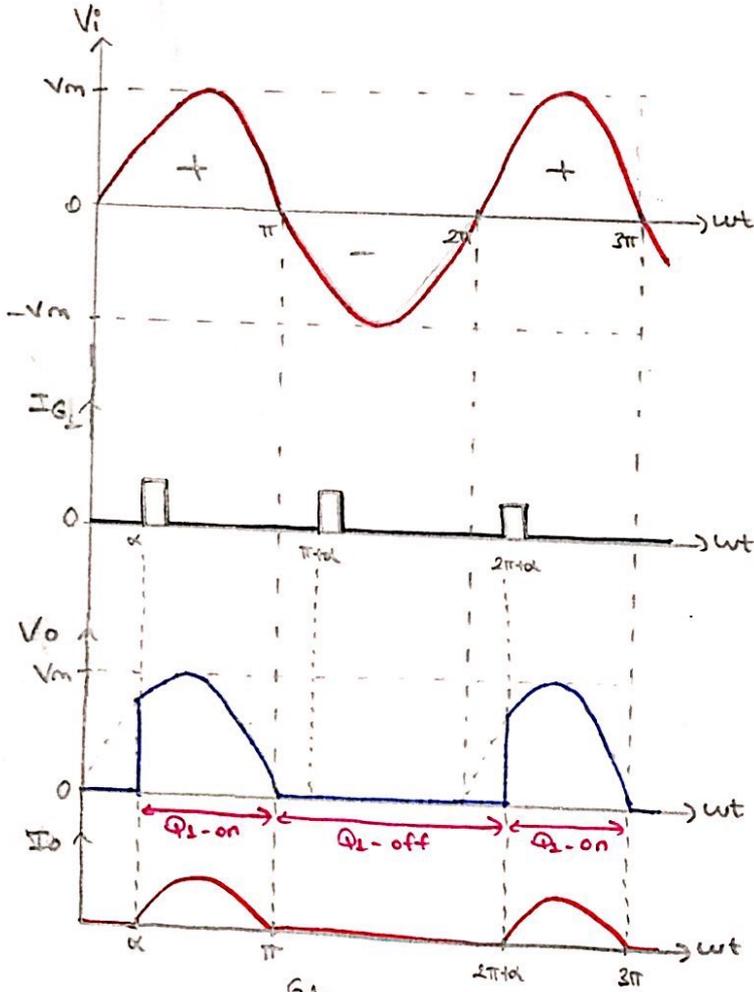
Giriş geriliminin ilk yarı periyodunda ($0-\pi$), D_1 ve D_2 diyotları doğru polarlanarak (Anot + , Katot - polarlandı) ilettime geçer ve çıkış devresine akım iletilerek yük beslenmiş olur.

Giriş kaynak gerilimi yön değiştirdiğinde ($\pi-2\pi$), D_1 ve D_2 diyotları ters polarlandığı (anot -, katot +) için kesime girer. Doğru polarlanan D_3-D_4 diyotları ise ilettime geçerek çıkış devresi tamamlanır.

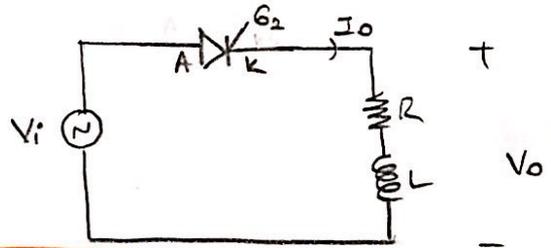
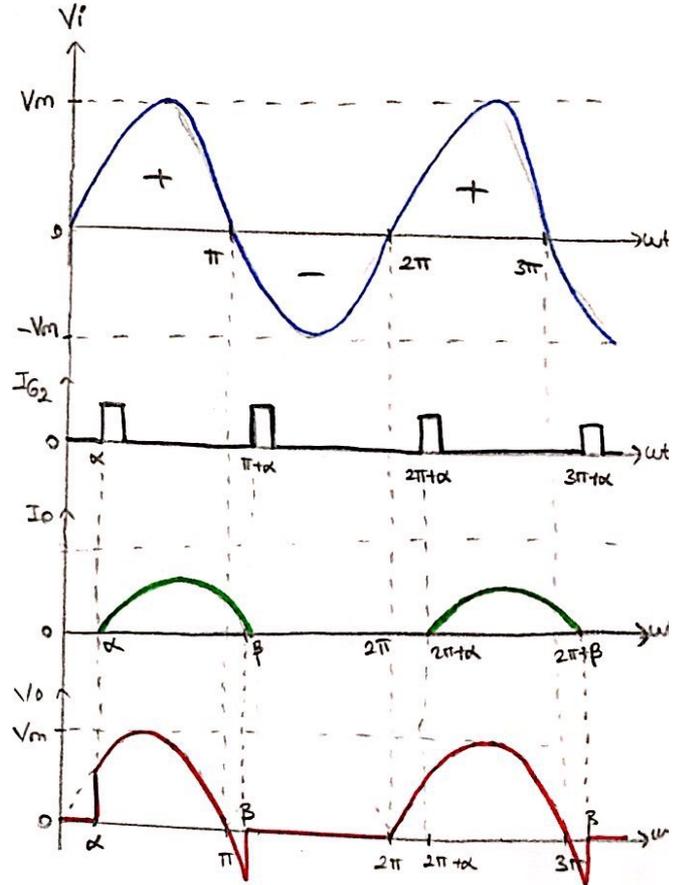
R yük durumunda çıkış akımı , gerilimi ile aynı fazda olacaktır

Tek Fazlı Yarım Dalgı Kontrolü Doğruhcı

R Yık Durumı

RL Yık Durumı

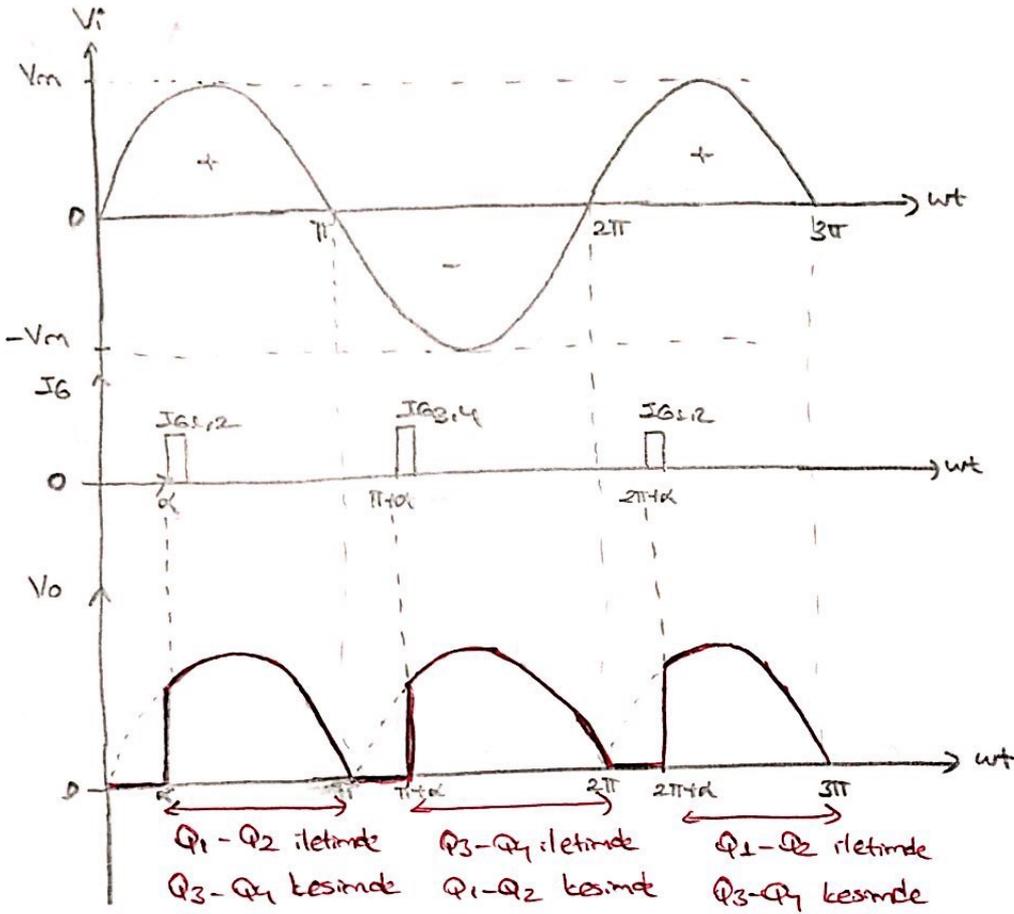
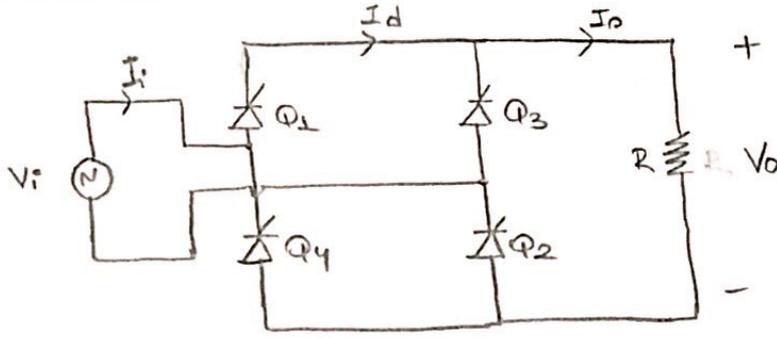

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{2\pi} (1 + \cos \alpha)$$

Giriş geriliminin (V_i) $0-\pi$ zamanında (giriş gerilimi pozitif iken) Q_1 triyastarı doğru polarlanmaktadır ($A(+)$ $K(-)$). Bu durumda biriken Gate (G_1) ucuna tetikleme sinyali (I_{G_1}) uygulandığı zaman Q_1 triyastörü iletime geçmekte ve yük akımını iletmektedir. Giriş geriliminin negatif periyodunda ($\pi-2\pi$) iken triyastör ters polarlandığı için ($A(+)$ $K(+)$) triyastör kesime geçecektir. Eğer yük anik ise kaynak gerilimi negatife düştüğünde anik triyastör kesime geçer, akıyla gerilim göstermez. Yük endüktif (RL) ise kaynak gerilimi (V_i) negatife düşse bile bir süre triyastör üzerinden bobinde depolanan akım akmaya devam edecektir. Bu da akıyla bir süre negatif gerilimin geçirilmesine sebep olmaktadır.

Tek Fazlı Tam Dalga Kontrollü Döndürücü

R Yük Durumu

$$\bar{V}_o = \frac{1}{\pi} \int_{\alpha}^{\pi+\alpha} V_m \sin \omega t \, d\omega t$$

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{\pi} (-\cos \omega t) \Big|_{\alpha}^{\pi+\alpha}$$

$$\bar{V}_o = \frac{V_m}{\pi} \left(\frac{+1}{-\cos \pi \cdot \cos \alpha} - \frac{0}{-\sin \pi \cdot \sin \alpha} + \cos \alpha \right)$$

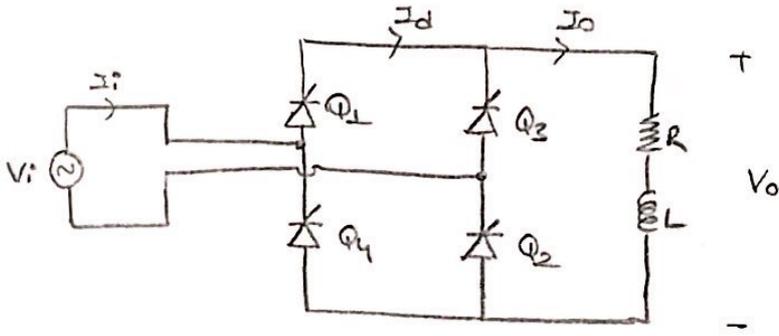
$$\bar{V}_o = \frac{2V_m}{\pi} \cdot \cos \alpha$$

0- π yariperiyodunda, Q_1 ve Q_2 triyösterlerinin anod ve katodları doğru biaslandığı için ($\frac{+}{-}$) α derece sonra gate (G) ucuna tetikleme işaretinin uygulanmasıyla ilettime geçer. Q_3 - Q_4 kesimdedir.

π - 2π yariperiyodunda, giriş kaynak gerilimi yön değiştirdiği için Q_1 - Q_2 triyösterleri ters polarlanarak kesime geçer. $\pi+\alpha$ derece sonra Q_3 - Q_4 triyösterleri tetiklendiği için (aynı zamanda π - 2π periyodunda Q_3 - Q_4 triyösterleri doğru yönde biaslanmıştır) ilettime geçerler.

Yani, yük akımı (I_o) giriş kaynak geriliminin her iki alternansında da sağlanacağı olacak ve tam dalga kontrollü döndürme işlemi gerçekleştirilmiş olacaktır.

RL yük Düzümü

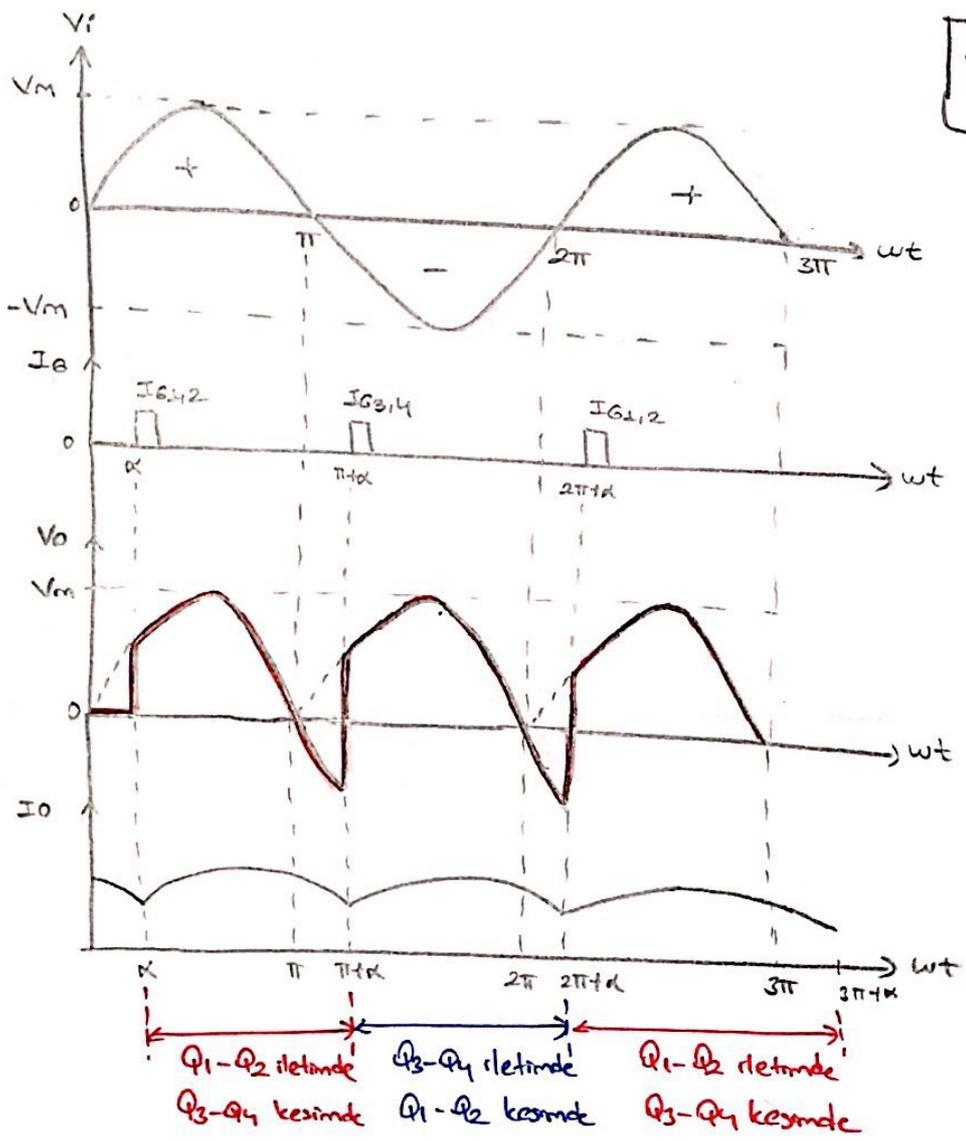

$$\bar{V}_0 = \frac{1}{\pi} \int_{\alpha}^{\pi+\alpha} V_m \sin \omega t \, d\omega t$$

$$\bar{V}_0 = \frac{V_m}{\pi} (-\cos \omega t)_{\alpha}^{\pi+\alpha}$$

$$= \frac{V_m}{\pi} (-\cos \pi \cdot \cos \alpha - \sin \pi \cdot \sin \alpha + \cos \alpha)$$

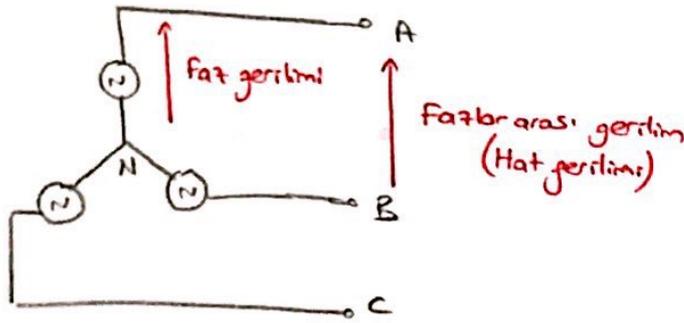
$$\bar{V}_0 = \frac{2V_m}{\pi} \cos \alpha$$

B yükü devreden farklı olarak, kaynak gerilimi (V_i) yön değiştirdiğinde çıkış gerilimi ve akım sıfır olmaz. Güntü devredebki bobin, akım depolamaktadır. Yani çıkış akımı, $\pi - (\alpha + \pi)$ aralığında bobinde depolanan enerjiyle sağlanmaktadır. Bu nedenle bu aralıkta Q_1-Q_2 triyastörleri de kesime girmez. Q_3-Q_4 triyastörler ilettime geçene kadar Q_1-Q_2 triyastörleri de iletimini sürdürmektedir. $\pi + \alpha$ noktasında Q_3-Q_4 triyastörler tetiklendiği için ilettime geçmekte ve Q_1-Q_2 kesime girmektedir.

3 Fazlı Kaynakların Özeti

Yıldız bağlı bir kaynak pot örne alalım:

$$V_{AN} = V_m \cdot \sin \omega t$$

$$V_{BN} = V_m \cdot \sin (\omega t - 2\pi/3)$$

$$V_{CN} = V_m \cdot \sin (\omega t - 4\pi/3) = V_m \cdot \sin (\omega t + 2\pi/3)$$

fazlar arası 120° ($2\pi/3$ rad) faz farkı

$$V_{AB} = \sqrt{3} \cdot V_m \cdot \sin (\omega t + \pi/6)$$

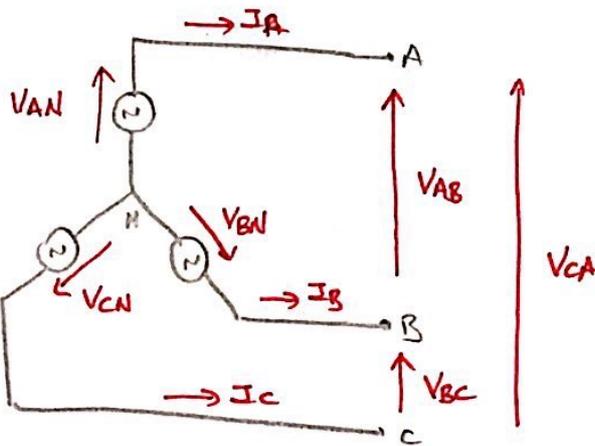
$$V_{BC} = \sqrt{3} \cdot V_m \cdot \sin (\omega t - \pi/2)$$

$$V_{CA} = \sqrt{3} \cdot V_m \cdot \sin (\omega t + 5\pi/6)$$

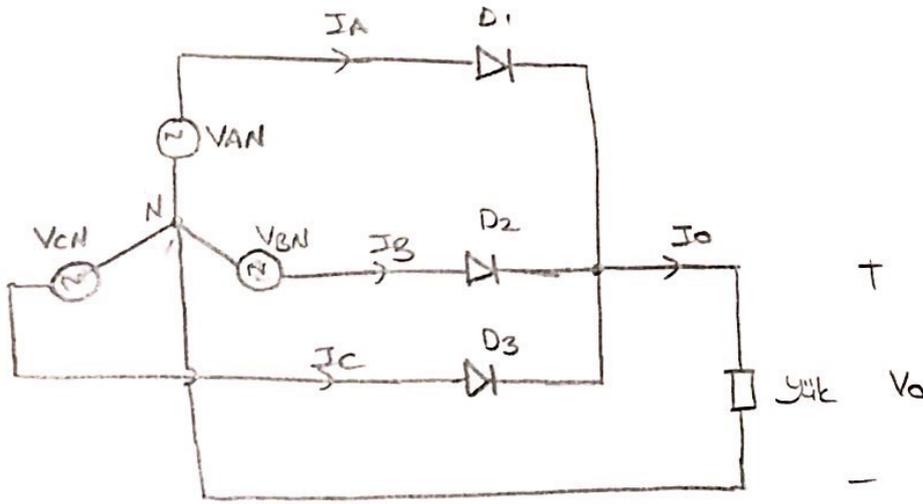
Hat gerilimleri arasında 60° faz farkı, ($\pi/3$ rad)

* Hat gerilimleri faz gerilimlerinden 30° ($\pi/6$ rad) ilerdedir.

$$V_{ref} = \frac{\sqrt{3} \cdot V_m}{\sqrt{2}} = 380V$$

3 Fazlı Yarı Dalgı Kontrolsüz Dđrultkcu

$$\bar{V}_o = \frac{3\sqrt{3}}{2\pi} V_m$$

⇒ Çıkış geriliminin dalga şeklinin araştırılması :

* Her t anında sadece bir diyot iletimde olacaktır. Hangi diyotun anot gerilimi daha pozitifse o diyot iletimde, diğer diyotlar kesimdedir.

✓ $0^\circ - 30^\circ$ arasında en pozitif gerilim V_{cN} 'dir. V_{cN} gerilimi D_3 diyotunun anoduna uygulandığı için D_3 iletimde, D_1 ve D_2 kesimdedir.

✓ $30^\circ - 150^\circ$ arasında en pozitif gerilim = V_{AN} . V_{AN} gerilimi D_1 diyotunun anoduna uygulandığı için D_1 iletimde, D_2 ve D_3 kesimdedir.

✓ $150^\circ - 270^\circ$ arasında en pozitif gerilim = V_{BN} . V_{BN} gerilimi D_2 diyotunun anoduna uygulandığı için D_2 iletimde, D_1 ve D_3 kesimdedir.

- # D_1 iletimdeyken I_A akımı
- # D_2 iletimdeyken I_B akımı
- # D_3 iletimdeyken I_C akımı almaktadır.

⇒ V_{D1} dalga şekli

D_1 -on olduğu yerlerde $V_{D1} = 0V$ 'dir.

$V_{D1} = V_A - V_K$
 anodunda V_{AN} gerilimi var
 katotda çıkış V_o gerilimi var.

$$V_{D1} = V_{AN} - V_o$$

$0 - \pi/6$ arasında

$$V_{D1} = V_{AN} - V_{cN}$$

$$V_{D1} = V_{AC}$$

$\pi/6 - 3\pi/2$ arasında

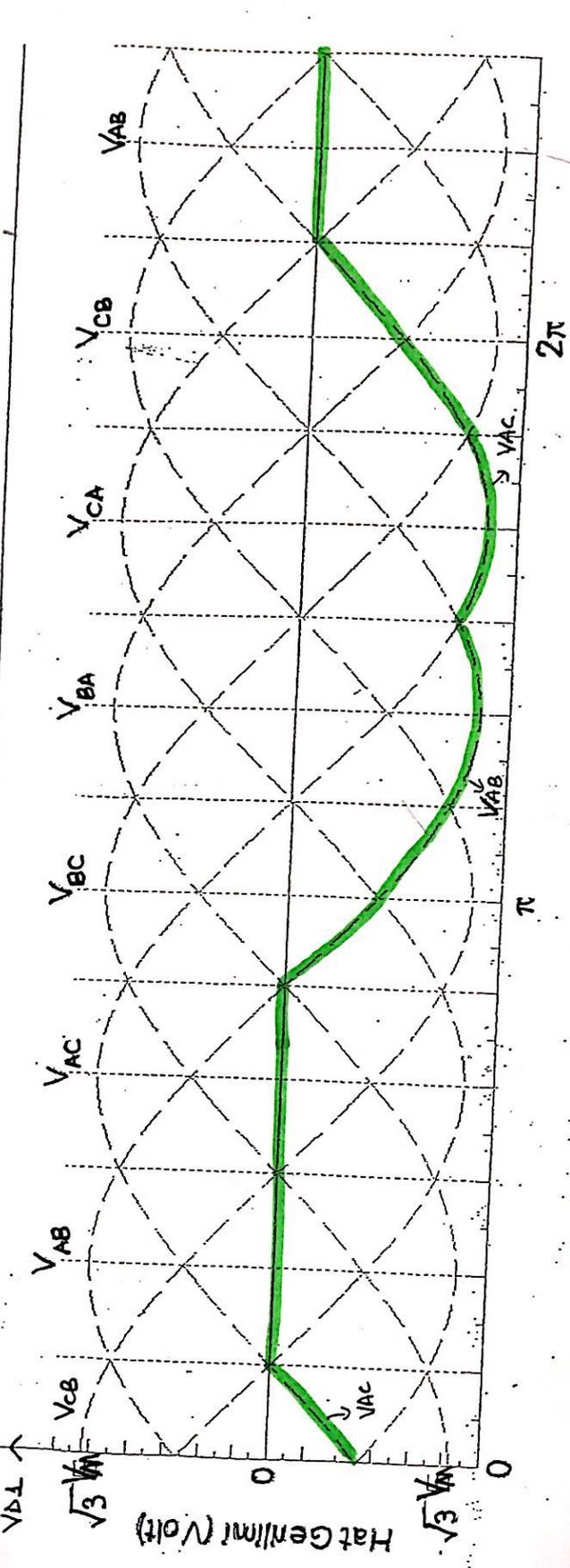
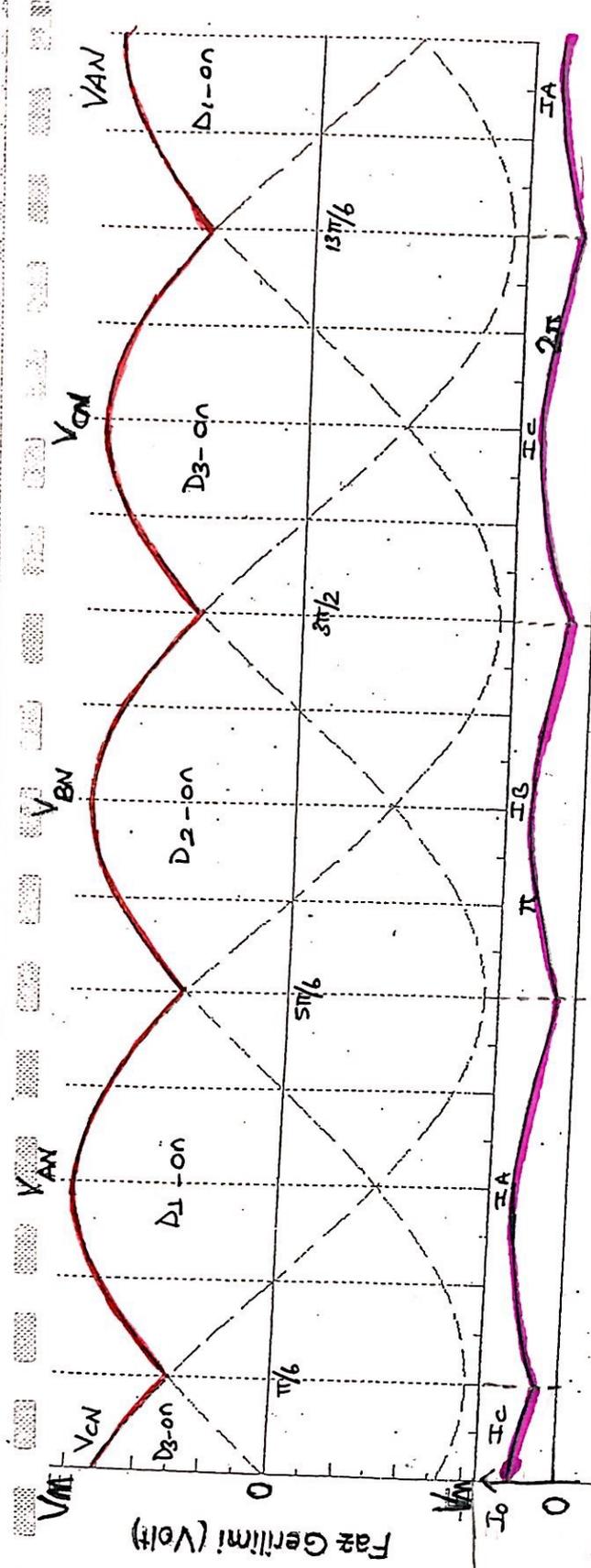
$$V_{D1} = V_{AN} - V_{BN}$$

$$V_{D1} = V_{AB}$$

$3\pi/2 - \frac{13\pi}{6}$ arasında

$$V_{D1} = V_{AN} - V_{cN}$$

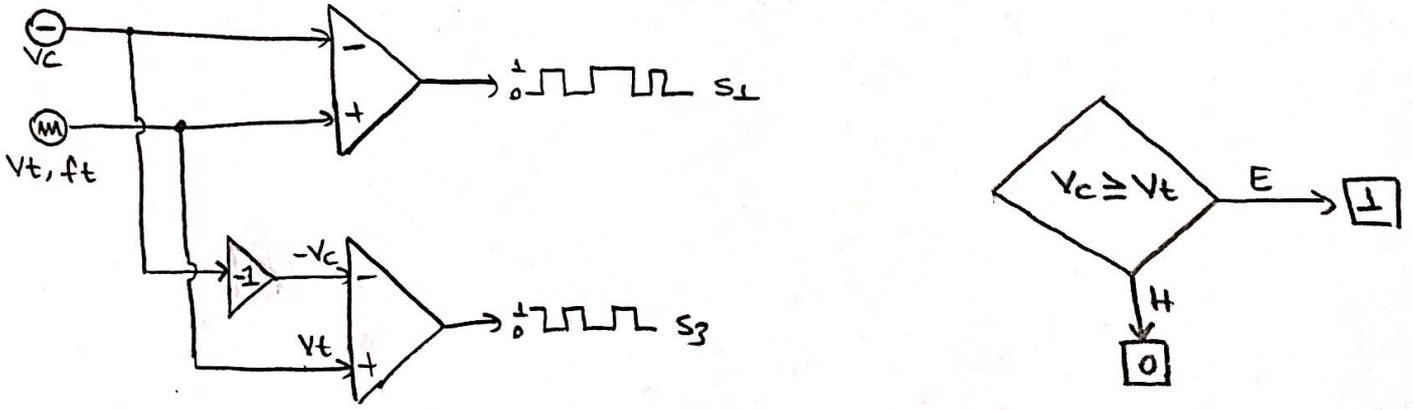
$$V_{D1} = V_{AC}$$

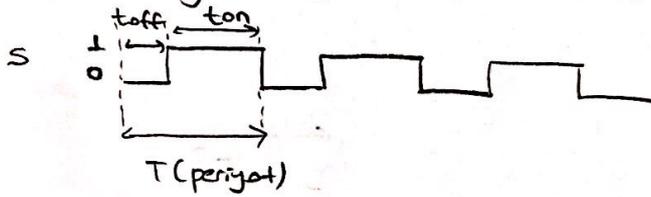
3 Fazlı Yarım Dalga Kontrolsüz Döndürücü
(Resistif yük)

DC PWM Denetleyici

DC PWM üretici, iki giriş sinyalinin genliğini karşılaştırarak darbe dizisi çıkışı üretir. Karşılaştırıldığı giriş sinyallerinin biri sabit DC gerilim (V_c), diğeri ise üşgen taşıyıcı gerilimdir (V_t).

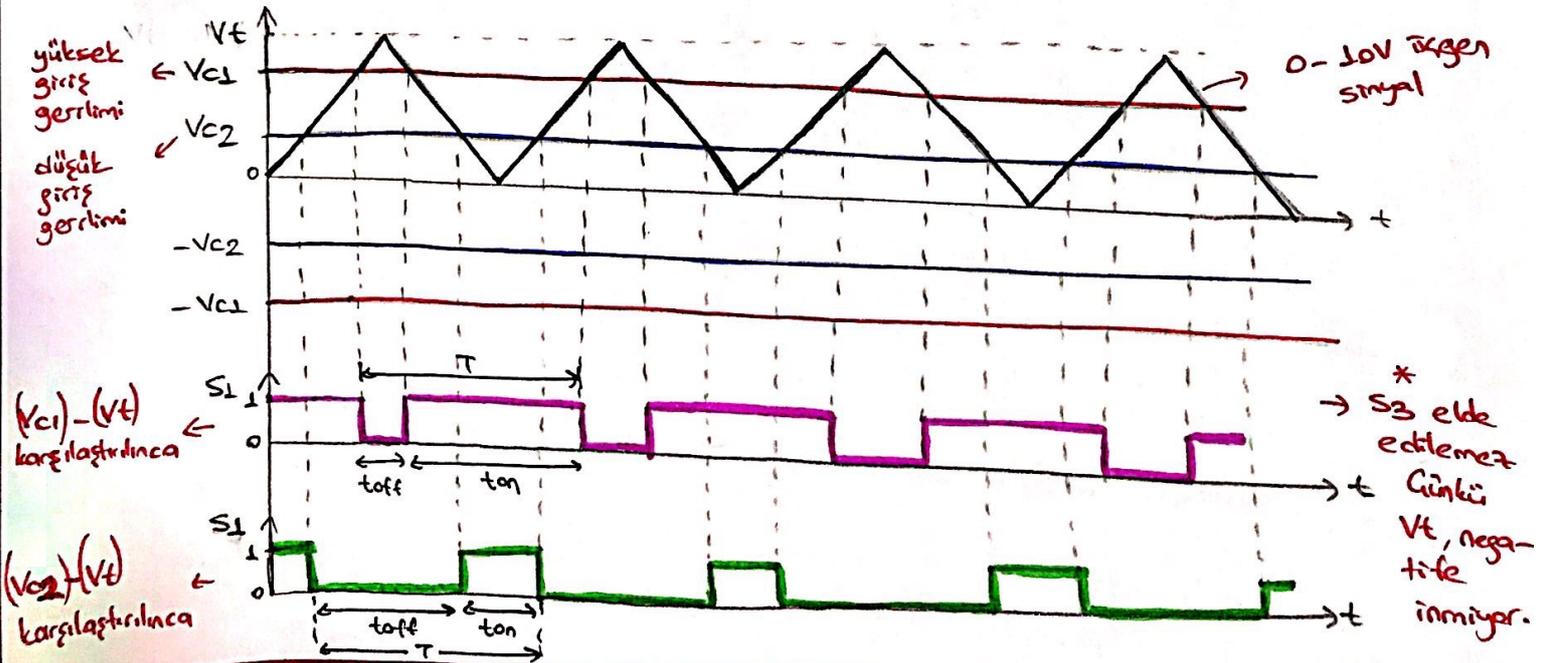

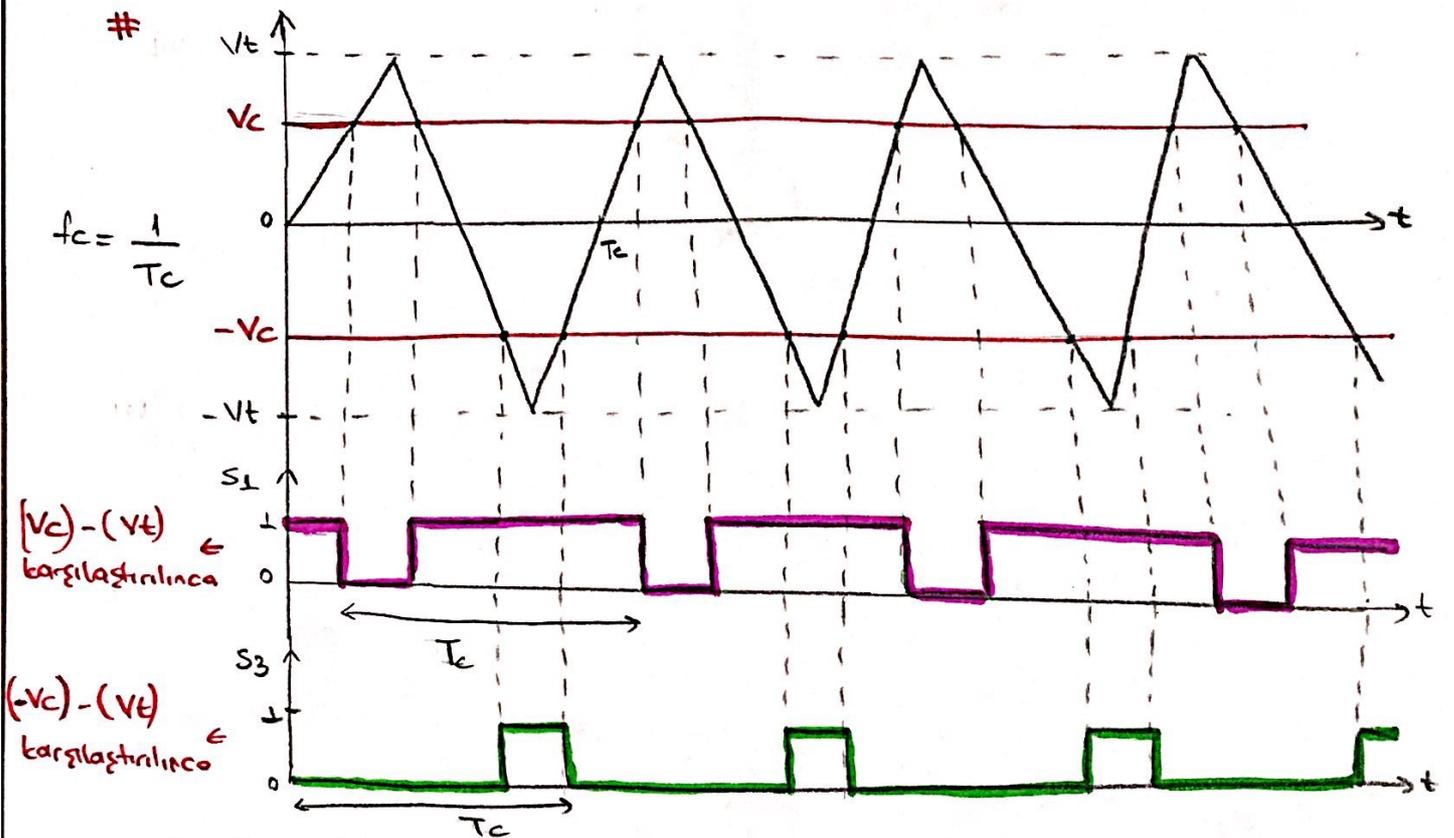
Giriş sabit DC gerilimin genliği üretilen darbenin doluluk oranını (duty cycle) belirler. Yani "1" olduğu süreyi belirler. V_c arttıkça D (duty cycle) artar.

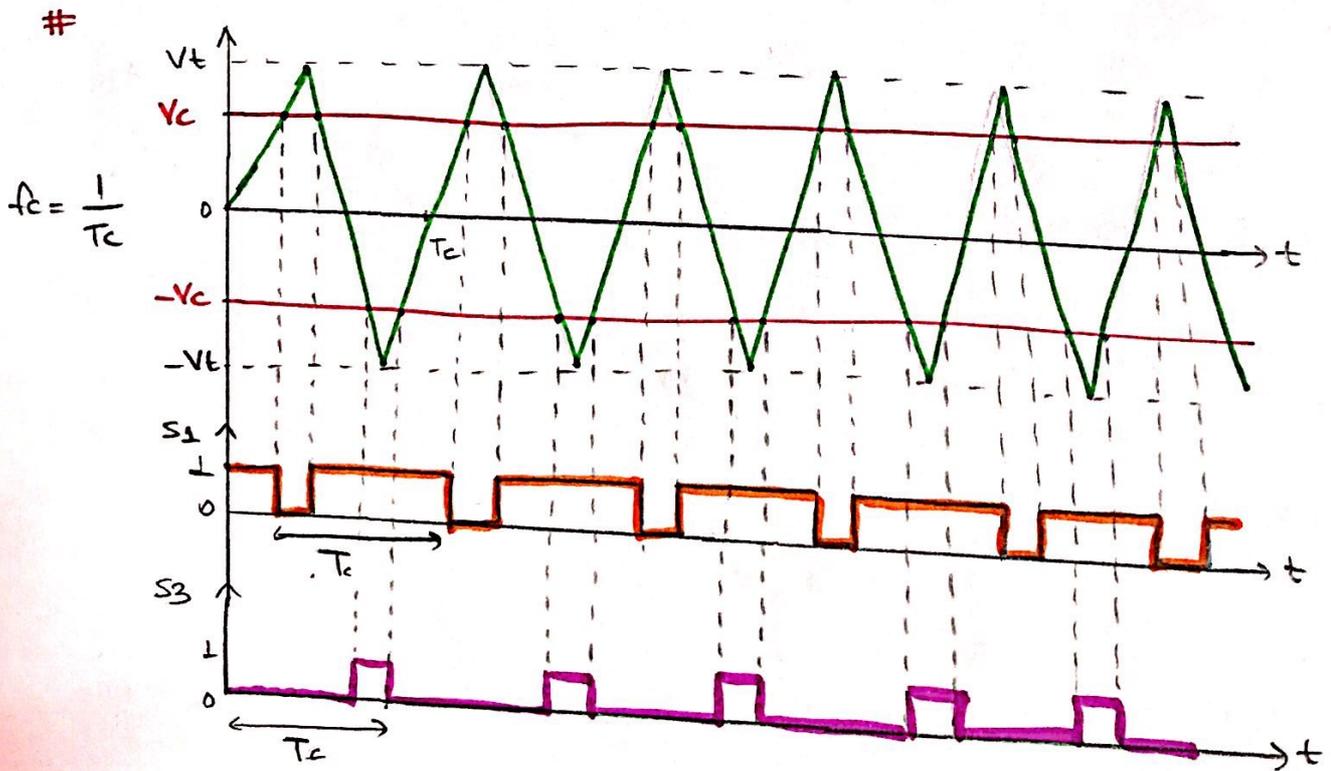
$$D = \frac{t_{on}}{t_{on} + t_{off}} = \frac{t_{on}}{T}$$

Taşıyıcı üşgen sinyalin frekansı ise üretilen darbe frekansının frekansını belirler. Üşgen frekansı taşıyıcı frekansı (f_c) daha sık üretilen bir darbe frekansı sağlar. Yani daha fazla karşılaştırma işlemi yapılır.

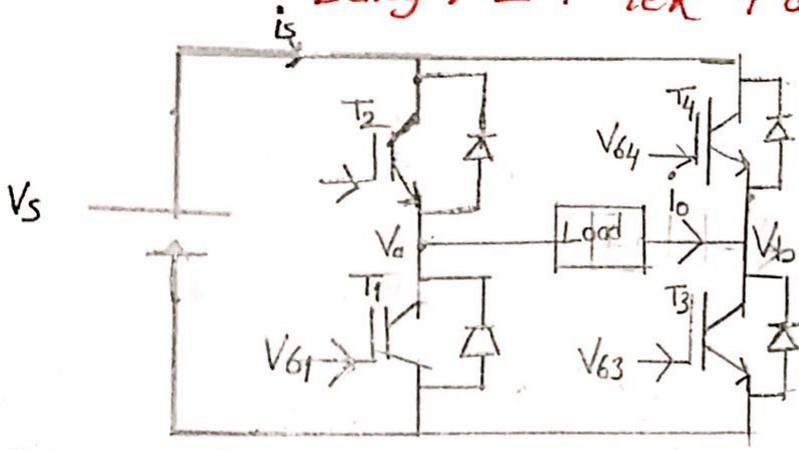

* Dört bölge çalışma için $(-V_t) \sim (+V_t)$ arasında değişen üçgen taşıyıcı gerilime ihtiyaç vardır. Bu durumda pozitif V_c gerilimi ile üçgen gerilim karşılaştırılarak S_1 darbesi üretilirken, negatif V_c gerilimi ile üçgen gerilim karşılaştırılarak S_3 sinyali elde edilir.

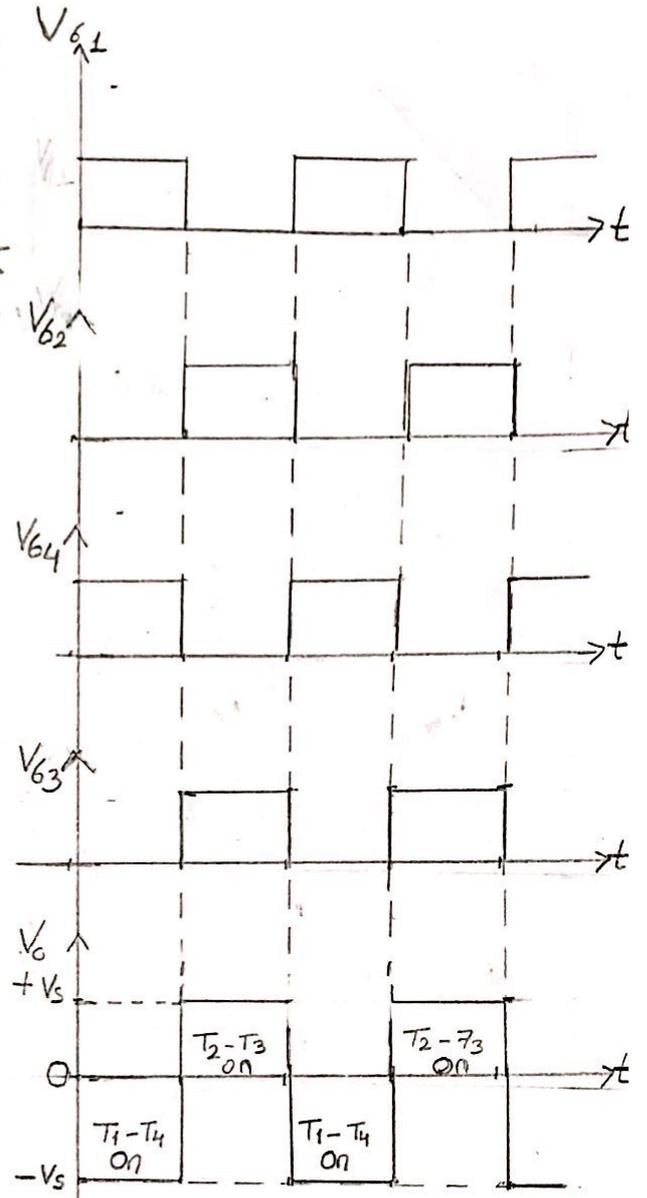
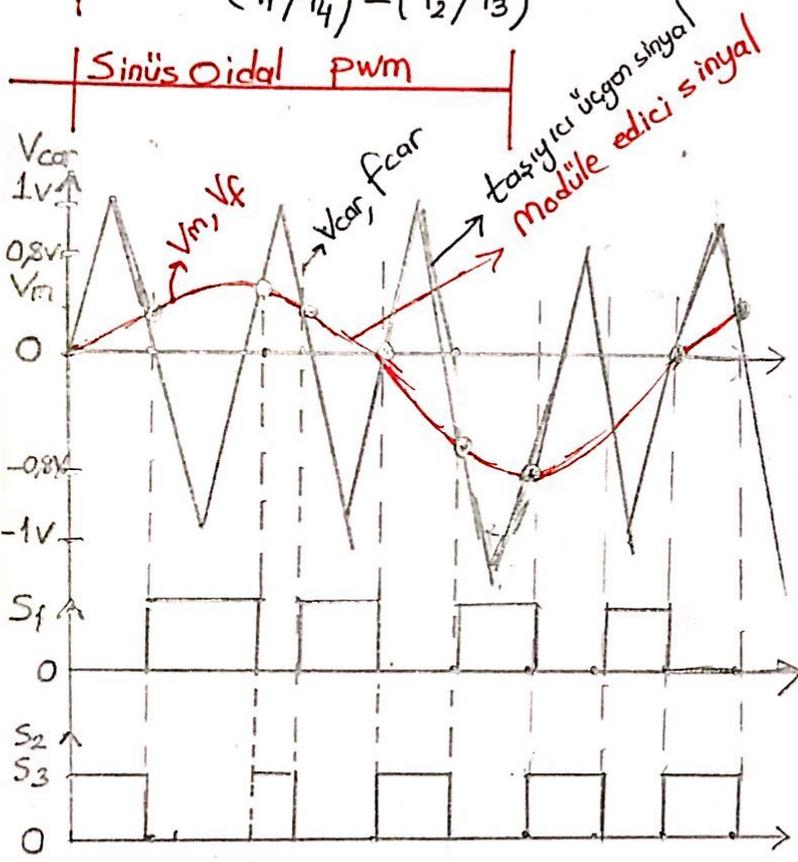

* f_c artıkça daha fazla karşılaştırma işlemi yapılacağı için üretilen darbe sinyallerinin de frekansı artmaktadır. Yani üçgen sinyalin frekansı (f_c), darbe işaretinin frekansını belirlemektedir.

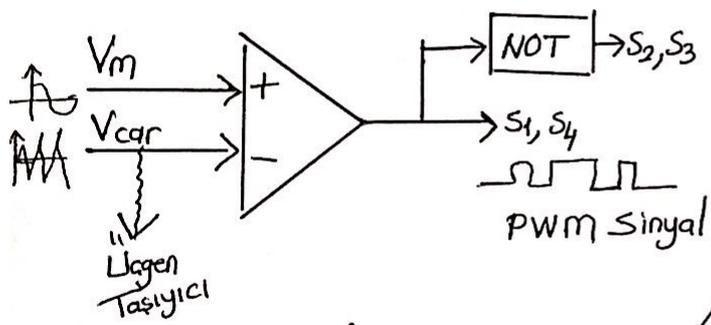
Deney 5-2 : Tek Fazlı Evirici

SCR, MOSFET (T_1-T_4) aynı anda tetikliyor
 BJT, IGBT (T_2-T_3)
 MCT, SIT $(T_1/T_4) - (T_2/T_3)$ zıt tetiklemeler

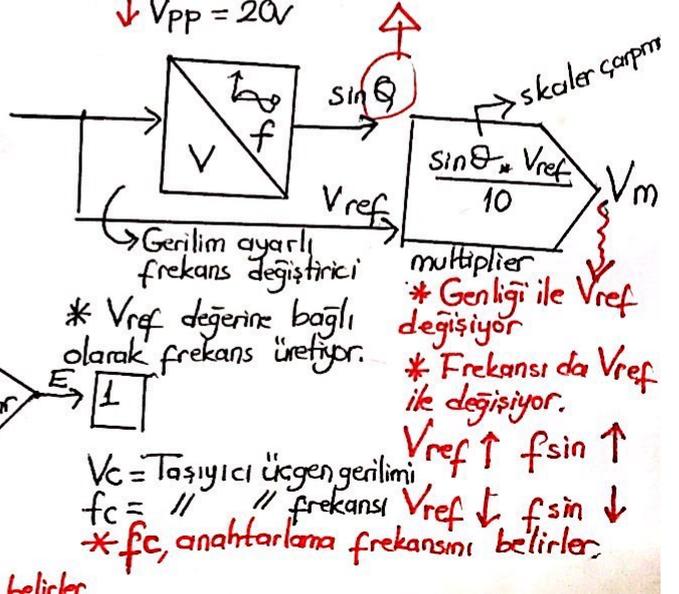
* Genliği sabit 10V olan ve frekansı V_{ref} ile değişen sinüs sinyali

Modülasyon indeksi $m = \frac{V_m}{V_{car}}$

Taşıyıcı genliği

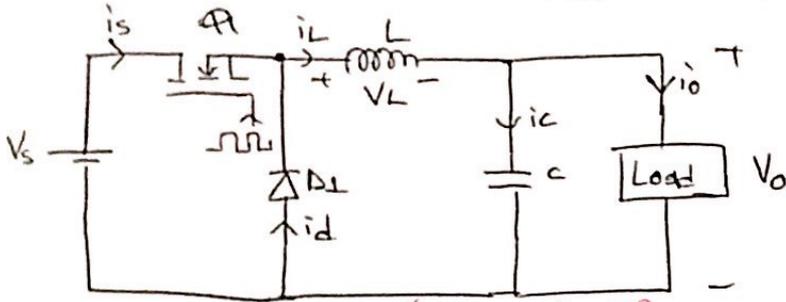
$V_m =$ modüle edici sinyal genliği
 $f_m =$ modüle edici sinyal frekansı
 * f_m , çıkış frekansını belirler.

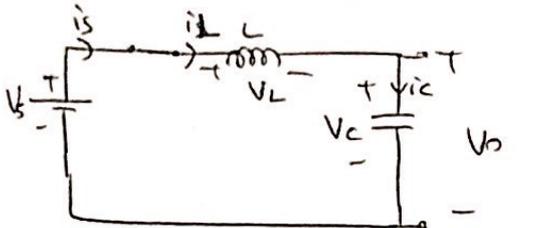
DC-DC Konvertör

1) Buck Konvertör

- * DC motor hız kontrol devrelerinde
- * Regüle edilmiş DC kaynakları
- * Çukuk geriliminde oluşan yüksek frekanslı harmonikleri elimine etmek için AGF (L bobini, C kondüktör) kullanılır.

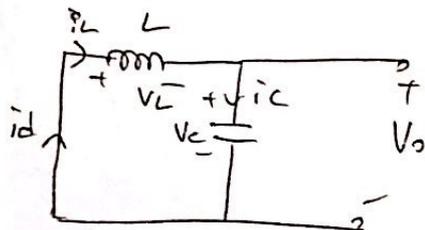

Q1 anahtar iletken (diyot kesimde) $(K \rightarrow +Vs, A \rightarrow -Vs)$

$V_C = V_o$ $i_s = i_L = i_C$
 $V_L = V_s - V_o$ $i_d = 0$

Q1 anahtar kesimde (diyot iletken)

$V_L = -V_o$, $i_L = i_C = i_D$
 $V_C = V_o$

Kalıcı duruma ulaşmış dengedeki bir sistemde, bir anahtarlama periyodu boyunca indüktans akımındaki net değişim sıfırdır.

$$I_L(T_s) - I_L(0) = \frac{1}{L} \int_0^{T_s} V_L(t) dt$$

$$\int_0^{T_s} V_L(t) dt = (V_s - V_o) D T_s + (-V_o) (1-D) T_s = 0$$

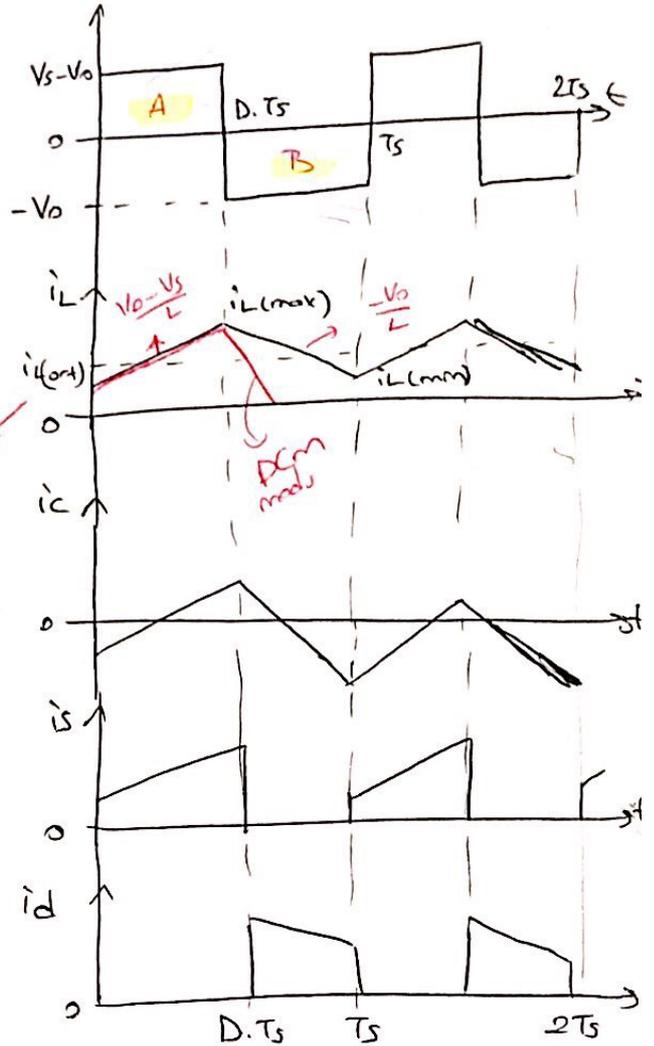
$$V_s \cdot D T_s - V_o \cdot D T_s - V_o \cdot T_s + V_o \cdot D T_s = 0$$

$$T_s (D \cdot V_s - V_o) = 0$$

$$D \cdot V_s = V_o$$

$V_o = D \cdot V_s$

D: duty cycle
 $D = \frac{t_{on}}{t_{on} + t_{off}} = \frac{t_{on}}{T_s}$

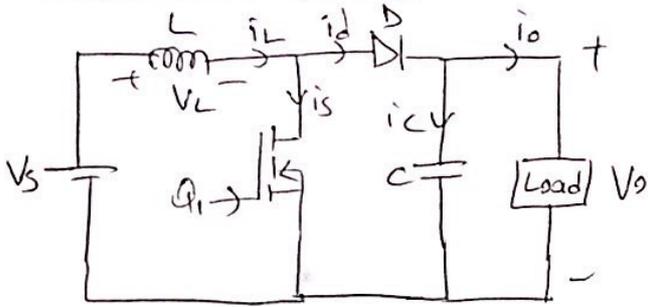

i_L akımının sürekli olarak $i_{Lmax} - i_{Lmin}$ arasında salınım yapabilmesi için, yarı sürekli akım modunda (CCM) çalışabilmesi için indüktans değeri sınır değerinin altına düşmemesi gerekir. Eğer bu sınır değerden daha düşük bir indüktans değeriyle çalışılırsa devre sürekli akım modunda (DCM) çalışmış olur. Akım bir periyotta sıfırdan başlar tepe değerine yükselir ve anahtarlama periyodu bitmeden tekrar sıfıra düşer.

$L_b = \frac{(1-D)R}{2f}$ $C_{min} = \frac{(1-D) V_o}{8 \cdot V_r \cdot L \cdot f^2}$

$V_r = \text{ripple gerilimi} = \%5 \cdot V_o$

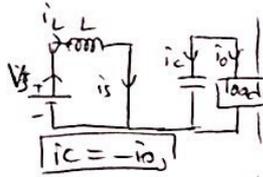
2) Boost Konverter

Q1 anahtar, iletimdeki (diyot kesimde)

$$V_s = V_L = L \cdot \frac{dI_L}{dt}$$

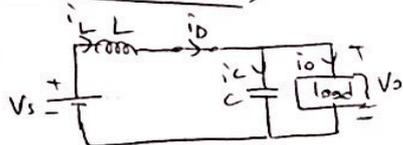
$$V_c = V_o, \quad \begin{cases} i_L = i_s \\ i_d = 0 \end{cases}$$

Q1 anahtar, kesimde (diyot iletimde)

$$V_L = V_s - V_o$$

$$\begin{cases} i_L = i_d \\ i_s = 0 \end{cases}$$

$$V_L = L \frac{dI_L}{dt}$$

$$I_L(T_s) - I_L(0) = \frac{1}{L} \int_0^{T_s} V_L(t) dt = 0$$

$$\int_0^{T_s} V_L(t) dt = 0$$

$$V_s \cdot DT_s + (V_s - V_o) \cdot (1-D) \cdot T_s = 0$$

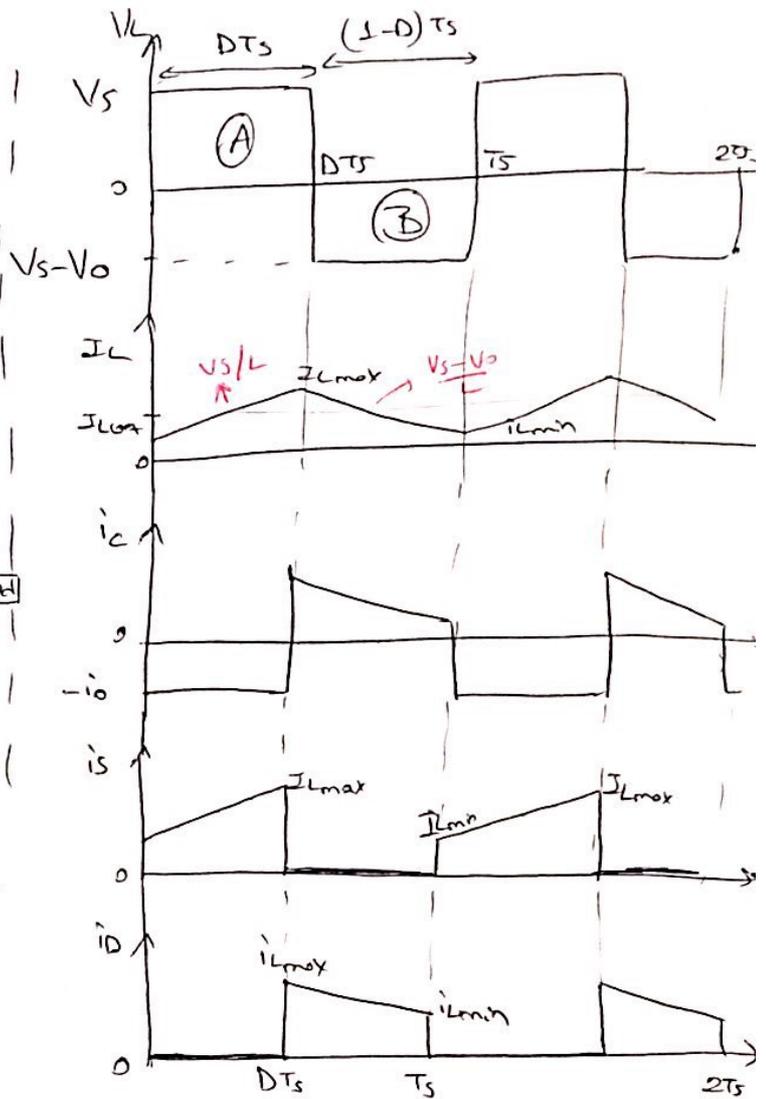
$$V_s \cdot D \cdot T_s + V_s \cdot T_s - V_s D T_s - V_o T_s + V_o \cdot D T_s = 0$$

$$V_s \cdot T_s - V_o \cdot T_s + V_o \cdot D \cdot T_s = 0$$

$$V_s - (1-D) \cdot V_o = 0$$

$$V_s = (1-D) V_o$$

$$V_o = \frac{1}{1-D} \cdot V_s$$

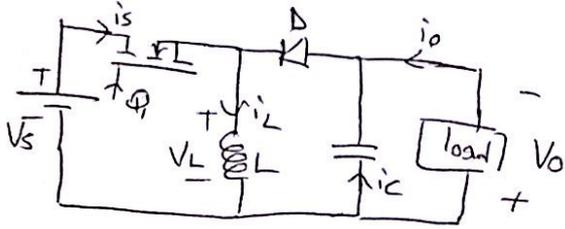

3) Buck-Boost Konvertör

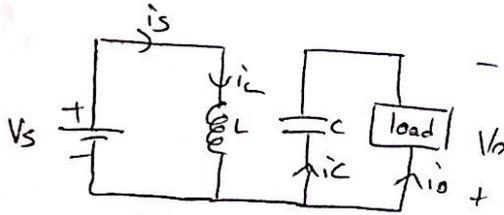
* Çıkış gerilimi, giriş gerilimine göre **ters** polaritedir.

* Anahtar iletkenken indüktans enerji **uygulanır**, anahtar kesimden sonra indüktans üzerinden depolanan enerji **çıkışa** verir.

* Buck-boost konvertörler, DC yük kaynaklarının regülasyonunda, giriş geriliminin ortak terminale göre çıkışın negatif kutuplu olması istendiğinde ve çıkış geriliminin giriş geriliminden daha az veya fazla olabileceği yerlerde kullanılır.

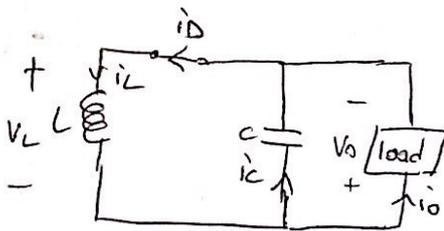
Anahtar iletkenken

$$V_L = V_s \quad V_o = V_c$$

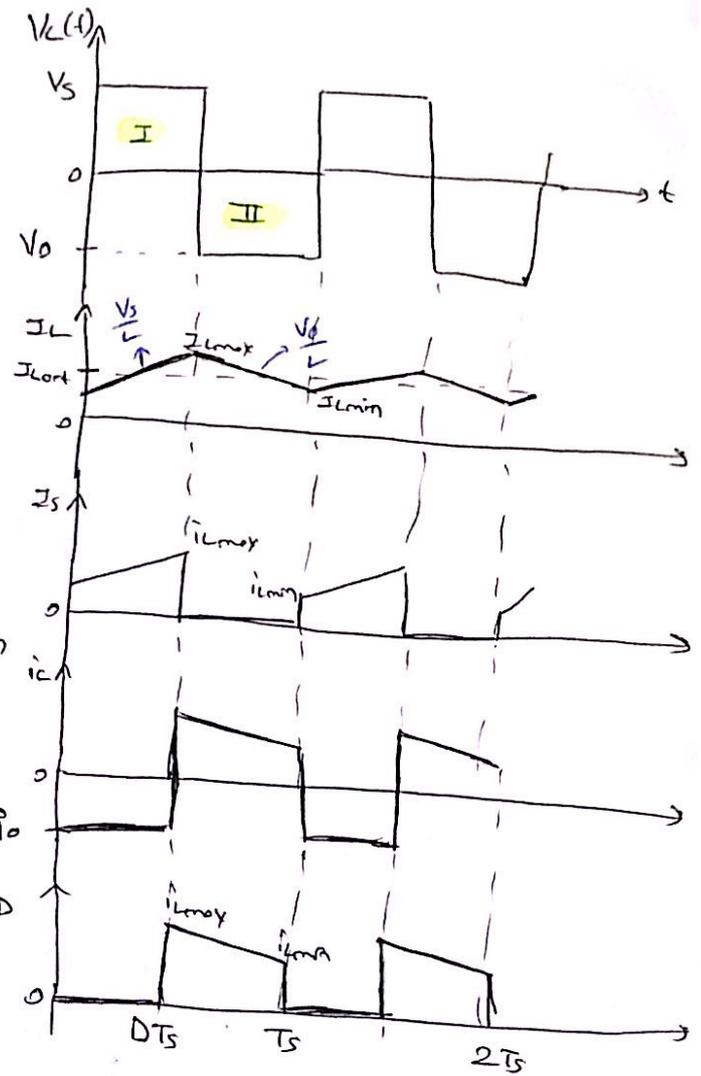
$$i_L = i_s, \quad i_c = -i_o, \quad i_D = 0$$

Anahtar kesimden sonra

$$i_L = i_D$$

$$V_L = -V_o$$

$$\int_0^{T_s} V_L(t) dt = V_s \cdot DT_s + V_o(1-D)T_s = 0$$

$$T_s (V_s \cdot D + V_o \cdot (1-D)) = 0$$

$$V_s \cdot D + V_o - V_o \cdot D = 0$$

$$V_o(1-D) = -V_s \cdot D$$

$$V_o = -\frac{D}{1-D} V_s$$

* $D < 0,5 \rightarrow$ Buck Konvertör

* $D = 0,5 \rightarrow V_o = -V_s$

* $D > 0,5 \rightarrow$ Boost Konvertör

